

Anu Lahtinen

Unelma eurooppalaisesta historioitsijayhteisöstä - substanssi ja instituutio?

EU-rahoitteinen tutkimusyhteistyö on kuluneen vuosikymmenen aikana kasvattanut merkitystään. On erilaisia verkostohankkeita, suuria tutkimusprojekteja, konferensseja ja tutkijakoulutustapahtumia. Huippuosaamisen verkostot (NeO, *Networks of Excellence*) kokoavat yhteen saman alan tai aihepiirin tutkijoita nykyisistä ja tulevista EU-valtioista. Näissä verkostoissa tiivistyy tietyn tieteenalan - tai ainakin byrokratian - huippuosaaminen. Mutta kohtaavatko tieteellinen substanssi ja rahoittajan tavoitteet toisensa? Sinnitteleekö substanssi mukana kyydissä, kun verkostot määrittelevät ja toteuttavat tavoitteitaan?

Jotakin viitteitä voi antaa 2005 käynnistynyt, historian tutkimukseen perehtyvä huippuosaamisen verkosto *ClioHres* (Creating Links and Innovative Overviews for a New History Research Agenda for the Citizens of a Growing Europe, <http://www.clioHres.net>). Mahtipontinen kirjainyhdistelmä ja massiivinen sanaketju kertovat omaa kieltään siitä, millaisiin asusteisiin EU-rahoitteinen historian tutkimus halutaan vaatia: innovaatio ja kasvu kuuluvat avainsanoihin. Hankkeen viisivuotisenä tavoitteena on kehittää ja laajentaa nykyisen Euroopan historian sekä historiaesitysten tuntemusta.

Verkostoa johtaa Pisan yliopisto Italiassa, ja mukana on 180 tutkijaa ja jatko-opiskelijaa yli 31 maasta - Etelä-Afrikasta Norjaan ja Islannista Ankarahan. Osanottajat on jaettu kuuteen temaattiseen työryhmään (TWG, *Thematic Work Groups*), joissa tarkastellaan valtionmuodostusta, vallan ja kulttuurin vuorovaikutusta, uskonnon ja filosofian käsitteitä, sukupuolen ja yhteiskunnan suhteita, raja-alueita ja identiteettejä, sekä - lyhyesti ja ytimekkäästi - Eurooppaa ja maailmaa! Sinänsä kiitettävänä tavoitteena on ollut, että mukana olisi tasapuolisesti sekä etabloituneita että tutkimusuraansa

aloittelevia jatko-opiskelijoita. Päätöksentekoon jatko-opiskelijat tosin hyväksyttiin mukaan pienellä viiveellä.

Jokainen työryhmä julkaisee vuosittain artikkelikokoelman, jossa työstetään paitsi työryhmän omaa teemaa, myös koko huippuosaamisen verkoston vuotuista teemaa. Ensimmäisenä vuonna oli määrä pohdiskella kansalaisuutta ja seuraavana muuttoliikettä. Luvassa on vielä diskriminaatiota ja suvaitsevaisuutta, tämän jälkeen sukupuolen tiedostava näkökulma, ja lopulta koko projekti kääretään pakettiin pohtimalla kansalaisuuden ja identiteetin perimmäisiä kysymyksiä. Nämäkin teemat kertovat nimenomaan siitä, millaisiin haasteisiin nykyinen ja tuleva EU varautuvat. Kokonaan toinen asia on, missä määrin on tarkistettu hankkeen jäsenten kiinnostus vastata kysymyksiin EU-hallinnon kieltä toistelevista lähtökohdista.

Monet verkoston jäsenistä ovat kotoisin EU:n pienistä valtioista, uusista jäsenvaltioista sekä mahdollisista tulevista jäsenvaltioista, esimerkiksi Turkista. Sen sijaan esimerkiksi Ranska, Iso-Britannia ja Saksa ovat aliedustettuja. Tässä voi nähdä myönteisen mahdollisuuden. Nekin valtiot, joilla ei suurta poliittista painoarvoa EU:n päätöksentekokoelimissa, voivat saavuttaa painoarvoa tieteellisissä tapaamisissa. Toisaalta mieleen hiipii vahva epäily, että todellinen arvostus ja aito huippuasema saavutetaan aivan muilla keinoin. Oxfordin tai Sorbonnen kaltaisilla yliopistoilla ei ole mitään tarvetta olla mukana tämänkaltaisissa hankkeissa.

Cliohres-verkostossa on mukana historioitsijoita, kielitieteilijöitä, sosiologeja ja taidehistorioitsijoita. Menneisyyttä tarkastellaan siis hyvin monien eri tieteenalojen näkökulmista. Tässä tulevat vastaan myös verkoston väistämättömät ongelmat, jotka kuvastuvat myös hankkeen valtavassa teemakavalkadissa. Kun kootaan yhteen paljon kaikenlaista ja tavoitellaan paljon kaikenlaista, lopputuloksena on nimenomaan *paljon kaikenlaista*. Historiatutkimuksen sisällä käydään monenlaisia keskusteluja, ja jos eri

tutkijoiden erityisalueet ovat etäällä toisistaan, keskustelu on vaarassa muuttua perusasioiden toistelemiseksi.

Kun reseptiin kuuluvat tiukka budjetti, muhkeat julkaisutavoitteet ja tiukat julkaisudeadlinet, sekametelisoppa on valmis. Cliores-hanke on sitoutunut järjestämään vuosittain tietyn määrän tapaamisia ja julkaisemaan vuosittain kirjoja, jotka linkittyvät erilaisiin toisiaan halkoviin teemoihin. Rahoitus kuluu ennen kaikkea näiden asetettujen ulkoisten tavoitteiden saavuttamiseen, uuden tutkimuksen tekemiselle ei ole aikaa. Asetetut mittarit - vuotuiset julkaisumäärät, tapaamismäärät ja osanottajamäärät - mittaavat kyllä ulkoisesti hankkeen toimivuutta, mutta varsinaista substanssia ne eivät pysty mittaamaan. Mittarit eivät myöskään tue korkeatasoista tutkimusta: ne asettavat minimitavoitteen. Se, ken ehtii ja haluaa vaalia ammattiympyrtään, voi lisäksi pyrkiä kirjoittamaan tieteellisesti korkeatasoista tekstiä. Raskas byrokratiakoneisto, josta rahoitus saadaan viiveellä ja jolle tulokset on raportoitava etuajassa, ei myöskään tarjoa tilaa todelliselle huippututkimukselle - tutkimukselle, jolla on varaa, aikaa ja innostusta hakea aidosti uusia polkuja ja jolla on varaa myös kyseenalaistaa ja hylätä alun perin valittuja lähtökohtia.

Ongelmana ei ole niinkään se, että hankkeen jäsenet olisivat tutkijoina jotenkin epäkelpoja. Rahoitusta haettaessa on kuitenkin luotu muhkea, EU:n poliittisia tavoitteita kumartava tavoitehorisontti, jollaista normaali kuolevainen tuskin voi saavuttaa. Kenties rahoitusta ei muuten olisi voitukaan saada. Tässä tulee vastaan eräs EU-rahoitushaun ongelma: jos tutkimus sitoutuu palvelemaan puiteohjelmissa luonnosteltuja alueellisen laajenemisen ja taloudellisen kasvun tarkoituksia, se on jo etukäteen määritellyt tavoitteensa tavalla, joka lyö korville ainakin historia-alan huippututkimuksen tavoitteita ja tieteenalan sisäistä logiikkaa. Suunnitelmista kantavat vastuun myös verkostohankkeiden johtajat ja koordinoijat. Heidän täytyy olla tieteellisesti ajan tasalla, tuntea EU-hakuprosessien sisäinen logiikka - ja ymmärtää,

että aikatauluihin ja tuotantoprosessiin sitoutuessaan he sitoutuvat hankkeen muidenkin jäsenten puolesta.

Verkostohankkeista voi tietenkin löytää monia hyviä puolia. Se tuo yhteen historiantutkijoita, jotka eivät missään muissa olosuhteissa olisi kohdanneet ja jotka tuskin muuten kiinnittäisivät huomiota toistensa tutkimukseen. Cliohres-verkoston tapaamisissa on voitu havaita, että historiantutkimus on edelleen hyvin vahvasti kansallinen tiede, jonka lähtökohdat ja kriteerit vaihtelevat maasta toiseen. Uusien EU-maiden historiantutkimuksessa käsitellään lähihistorian kipeitä kysymyksiä, asemansa vakiinnuttaneiden valtioiden tutkijat sen sijaan tähyilevät mieluummin representaatioiden ja postmodernin näkymiin ja tuolle puolen. Kaikista näistä havainnoista ja kontakteista poikii tulevaisuudessa uusia hyödyllisiä yhteistyökuvioita ja aidosti toimivia hankkeita. Herää kuitenkin kysymys, eikö tällaista kohtaamiskenttää olisi voitu luoda vähäisemmälläkin rymistelyllä, hymistelyllä ja mahtipontisuudella.

EU-hallintoa on ilmeinen ja ehkä turhankin helppo kritiikin kohde. Haasteita aiheuttavat myös kansalliset byrokraatit, mikä tulee esiin myös huippuosaamisen verkostojen organisoitumisessa. Kymmenien eri yliopistojen mobilisointi ja hallintosirkus olivat alun alkaenkin työläitä, ja kuvastelivat osaltaan sitä, miten paljon eri jäsenmaiden yliopistot eroavat toisistaan. Suuri osa yliopistoista hyväksyi sen, että osanottajien kulut hallinnoitiin ja maksettiin suoraan Pisasta. Toiset sen sijaan vaativat, että rahojen oli kuljettava paikallisen yliopistohallinnon kautta, ja matkan varrella niistä oli määrä nipistää myös vaihteleva määrä overhead- ja muita sivukuluja. On sinänsä pieni ihme, että verkoston ideasta oli niinkin paljon jäljellä vuoden 2005 alkuponnistelujen, lukemattomien ja korvaamattomien ylityötuntien sekä eri yliopistohallinnon sisäisesti ristiriitaisten käskytysten jälkeen.

On myös kysyttävä, millaisia eväitä hanke antaa nuorille jatko-opiskelijoille. Kansainväliset konferenssit, alustukset ja artikkelit ovat varmasti omalla tavallaan hyödyllisiä. Mutta kehittyvätkö heidän taitonsa ja ammattitilpeytensä? Vai tuudittautuvatko he uskomaan, että tärkeintä on tuottaa tietyn kaavan mukaisia tekstejä oikealla aikataululla, sisällöstä ja tasosta viis? Syntyykö EU-rahoituksen puitteissa virkamiestutkijoita, tieteellisiä broilereita, jotka jopa tietävät, ettei heidän tutkimustyönsä ole kovin korkeatasoista, mutta jotka nauttivat rahoituksen tarjoamista matkoista ja ruoasta ja tuottavat siksi mielellään sopivaa EU-jargonia tutkimustyöhönsä?

Vastapainoksi on kuitenkin sanottava, että ainakin osa Cliohres-verkoston jatko-opiskelijoista on ollut aidosti innostuneita oman teemaryhmänsä tarjonnasta. He ovat kiittäneet vanhempien tutkijoiden ja teemaryhmän johtajien innostusta ja kiinnostusta sitoutua aiheeseen. Motivoitunut toimituskunta voi teemavalinnoillaan ja toimitustyöllään nostaa vuotuisen julkaisun tasoa. Nykyisissäkin puitteissa voi siis syntyä omaehtoisia, omat tavoitteensa määritteleviä ryhmiä, joiden edustajat neuvottelevat itselleen tilaa rakenteitten paineessa. Toisaalta sekä jatko-opiskelijoiden että tutkijajäsenten kommentteissa on myös toistunut kummastus nimenomaan sitä kohtaan, että tuotantoaikataulut menevät laadun edelle.

Cliohres-hanke ja monet sen kaltaiset verkostot puolustavat paikkaansa EU-rahoituksen kentässä, ja ne tarjoavat monin tavoin valaisevia ja kiinnostavia kokemuksia. Verkostohankkeissa näkyy kuitenkin sama ongelma, joka kuvastuu myös Suomen kansallisessa tiedepolitiikassa: tieteen kehittäminen keskittyy liian usein instituutioiden ja byrokratian pönkittämiseen. Huippuosaamisen suunnittelijat näyttävät kovin usein luottavan siihen, että sisältö turvataan mahdollisimman komeilla nimekkeillä ja suurella koolla. Tuntuu kuitenkin siltä, että substanssi pikemminkin pakenee liian muhkeista instituutioista. Tiedeyhteisö kaipaisi kipeimmin väljyyttä ja varoja varsinaiseen tutkimustyöhön ja opettamiseen. Rahoituksen jaossa tulisi myös

ymmärtää eri tieteenalojen lähtökohdat tulisi myös ymmärtää. Historiantutkimus voi epäilemättä hyödyttää EU:ta, mutta ei siten, että se latistetaan helppojen mainoslauseiden ja yhdentymisteleologian toistelijaksi.

Kirjoittaja on ollut Cliohres-verkoston Culture and Power -teemaryhmän jatko-opiskelijajäsen vuosina 2005-2007 ja toimii verkoston henkilökuntajäsenenä vuosina 2008-2009.